

כ"ו ו' אלול תש"פ

הסכנה שבגלות

207

מס' 10
R
מס' 22

שני מנהיגים קמו להם לבני ישראל לפני שהיו עם ישראל. יוסף ומשה. הרבה מן המשותף יש במאורעותיהם של שני מנהיגים אלה, אבל מעט מן המשותף יש בתגובותיהם הם על המאורעות הללו. שניהם נשלחו על ידי עילת העילות להציל את בני ישראל בשעות קשות להם. יוסף הציל את אחיו מגויעה ברעב ומשה הציל את אחיו מטמיעה במצרים. גם יוסף וגם משה לא נתקבלו מתחלה על ידי אחיהם בסבר פנים יפות. גם זה וגם זה נאלצו לכפות את מנהיגותם על בני ישראל לפני שאלה עמדו על הטוב הצפון להם במנהיגות זאת. אבל שניהם הגיבו בצורה שונה על מאורעות דומים. יוסף גודל לא במצרים. גודל וחונך בארץ ישראל, וכשהגיע למלכות משך אחריו את כל אחיו למצרים. ואילו משה גודל בחונך במצרים, גודל וחונך בבית פרעה, וברגע שנודע לו שהוא לא ממצרים אלא מארץ ישראל, חתר בכל כוחותיו לחזור לארץ מולדתו ומשך את כל אחיו עמו. יוסף אחרי שהתנדע אל אחיו, לא ויתר על כתר מלכות. ואילו משה ברגע שנודע לו על אחיו, ויתר על כתר מלכות. יוסף שגודל וחונך בבית אביו קרא את שם בנו הבכור מנשה, "כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אביו" (בראשית מא, נא). ואילו משה שגודל וחונך בבית פרעה, נזכר דוקא בבית אביו ואמו: "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו" (שמות ב, יא).

ואף על פי ששניהם היו שלוחי ההשגחה ואין לשליח אלא לעשות רצון שולחו, ורצון שולחם היה, שבימי יוסף ירדו בני ישראל למצרים, ובימי משה יעלו בני ישראל ממצרים, בכל זאת לא נתבטלה בחירתם החפשית, וכל מה שפעלו — פעלו גם בתור היותם בעלי

בחירה שעושים הכל מרצונם הם ואין הם כפויים מאת ההשגחה. שליחים ששולחם ידע איך יעשו שליחותם מרצונם. ואם כן יש מקום לשאול: למה עשה כל אחד מהם כמו שעשה הוא ולא כמו שעשה חברו?

אלא גדול נסיונו של משה מנסיונו של יוסף. יוסף בזמנו לא קרא את הפסוק: "ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף" (שמות א, ח). לא ידע יוסף מה סכנה צפונה בגלות. בגלות שלו זרחה לו השמש. הוא היה למשנה למלך במצרים והוא חשב שזוהי זריחה שאין אחריה שקיעה. כי אפשר לחיות במצרים ולהרגיש עצמו כמו בבית. אבל משה ראה את סופם של בני יוסף במצרים, וידע שאין תקומה להם במצרים.

גדול יעקב מיוסף. יעקב אף על פי ששמע על זריחת שמשו של יוסף במצרים, לא רצה בכל זאת לרדת למצרים. הוא ידע שזריחת שמש בגלות היא לכהרף עין ואחריה באה שקיעה ממושכת. עד שלא נראה אליו ה' בחלמו ואמר לו: "אל תירא מרדה מצרימה וכו' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" (בראשית מו, ג-ד) לא רצה לרדת.

"ויוסף ישית ידו על עיניו" (שם). בכל הדורות יהיו כמה מבני יעקב שלא יראו את הסכנה הצפויה להם בגלות, מפני שידו של יוסף השליט מסתירה את המציאות מעיניהם. אין עיניהם יכולות לראות מבעד ליד הנטויה הזאת. הם נמשכים לגלות מתוך תקוה ששם יעלו לגדולה, אם לא למלכות. הרי לעשירות. תקוות הקלושה להיות בחינת יוסף המצליח גם בגלות, מסתירה מעיניהם את האמת ההיסטורית, שרק יוסף אחד מצליח במצרים, ואילו כל אחיו משתעבדים במצרים.

אם אין לשאול על יוסף שהיה לפני משה, יש מקום לשאול על בני יוסף שהם אחרי משה. הם שכבר ראו את מעשי משה של ימינו שיהודים שנולדו בגלות, ברחו משם כל עוד נפשם בם, מה ראו על ככה שלא לראות את מוסר ההשכל שבדבר, כי אין לחזור על מעשה יוסף אחרי מעשה משה.

אמנם גם יוסף שהצליח במצרים ולא ידע את המלך החדש שקם במצרים ושלא רצה לדעת את יוסף — הבין בכל זאת כי בגלות יש סכנת טמיעה לבני יעקב, ולכן הושיב את אחיו בגושן. "ואמרה אליו אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי והאנשים רעי צאן כי אנשי

1

מקנה היו וצאנם ובקרים וכל אשר להם הביאו" (שם מו, לא-לב).
 "וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאינו במלאכה אחרת ירחיקכם מעלינו"
 (רש"י שם). יוסף רצה שפרעה ירחיק את אחיו מעל עצמו. כלומר,
 לשבת בגושן על יד מצרים ולא לשבת בתוך מצרים. כי מיעוט היושב
 בתוך הרוב, סכנת חלונגו היא גדולה מאד.

20

אחרי מות יוסף נוכחו בני יוסף לדעת, שגם לשבת בגושן מסוכן
 מאד. כי אם אין שם סכנת טמיעה, יש שם סכנת השמדה. אין גבול
 לשנאה. כלומר, השנאה חודרת ממצרים לגושן וצאין הגבול ביניהם
 מעכב. אין הגיטו תריס בפני הפורענות.

ולקחתם גם את זה מעם פני וקררו אסון והורדתם את שיבתי ברעה שאולה
 (מד, כט).

וברש"י: "והורדתם את שיבתי - עכשוו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל
 אחיו, ואם ימות זה דומה עלי ששלשתי מתו ביום אחד."

(3)
 סיפור
 מלך

הנחמה יש בה ענין עמוק. כשחיים אנשים יחד הם מחזיקים זה את זה במדרגתם,
 ובשאהד מהם מת נוצר חלל ריק, וחלל זה עלול לגרום לאדם לירידה, מפני שחסר
 לו המשען שמחזיק אותו במדרגתו. וכאשר הוא מוצא משהו שמחזק אותו ומשתתף
 בצערו, זה מעמידו ומחזקו שלא ירד, זו הנחמה. וזה ביאור מה שכתוב לעיל (כו, טו)
 "ויביאה האהלה שרה אמו וינחם יצחק אחרי אמו", שיצחק לא התנחם על שרה אמו
 עד שרבקה באה והחזיקה אותו במדרגתו.

נחמה זה לא "טקס" שאומרים לאדם "המקום ינחם אתכם", אלא שכשמנחמים -
 גונתים לאדם להרגיש שמחזיקים אותו שלא יפול במדרגתו. יעקב היה מתנחם
 בבנימין, שהוא היה ממלא לו את החסר לפי מדרגתו. ואע"פ שבנימין היה צעיר ממנו,
 מכל מקום סביבתו של האדם וחבורתו בכוחם להחזיק אותו שלא יפול.

ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו

(4) למה לא

לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש, שזה כולל
 גם את הכה"ג, כי בעת שנכנס לקדש הקדשים היה
 בדרגה של מלאך ולא היה כלל בבחי' אדם. וכן
 היה כאן שנתקיים בהם הוציאו כל איש מעלי, ולא
 עמד איש, שבעת היחוד של י"ב צירופי הוי"ה, היו
 בדרגה גבוהה כזו שלא נשאר בהם שמץ של ישות,
 ואז אמר להם אני יוסף, שזו היתה התוכחה הגדולה
 ביותר, שמוה לבד כבר לא יכלו אחיו לענות אותו
 כי נבהלו מפניו. וכמ"כ היא תוכחתו של הקב"ה
 כאשר מתגלה ליהודי ורואה בעיניו את גדלות
 הבורא, הר"ז התוכחה הגדולה ביותר עבורו, והבושה
 אז כ"כ גדולה, עד שלא מוצא מקום לעצמו מגדל
 הבושה.

ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף, ולא יכלו אחיו
 לענות אתו כי נבהלו מפניו. ובמדרש (צג, י) אוי
 לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטנן
 של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו,

הה"ד ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו,
 לכשיבא הקב"ה ויוכיח לכל אחד ואחד לפי מה
 שהוא, על אחת כמה וכמה.

הנה כל תוכחתו של יוסף שנבהלו מפניו לא
 היתה אלא ב' התבות אני יוסף, ורק אח"כ כתיב
 אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה, אך
 מה שלא יכלו לעמוד בתוכחתו הוא רק מזה שאמר
 להם אני יוסף. והבי' בזה שאם לאדם הפשוט התוכחה
 היא ע"י שמסבירים לו ומתארים לפניו גודל חומרת
 חטאו, הרי יש עוד בחי' תוכחה עילאית לאנשי
 מעלה, שהיא כלשון המשורר בכתר מלכות, לפני
 גדולתך אעמוד ואבהל בי אתה יודע מחשבות לבי,
 בבחי' דע לפני מי אתה עומד, שבזמנים הגבוהים
 כאשר השי"ת עוזר ליהודי ויש לו הכרת הבורא,
 ומרגיש לפני מי אתה עומד, הר"ז התוכחה הגדולה
 ביותר עבורו, שלפני גדולתו ית' יעמוד ויבהל. וזה
 היה כאן בעת היחוד של יוסף והשבטים, כמבואר
 בדברינו לעיל שהיתה אז בחינה גבוהה ביותר, בחי'
 יחוד עילאי, שנתאחדו שוב כל י"ב צירופי הוי"ה
 בשלימות, ועפ"ז בארנו אומרו ולא עמד איש אתו
 בהתודע יוסף אל אחיו, שהלא י"ב השבטים היו שם,
 אלא שהיה ע"ד שאחז"ל עה"פ (ויקרא טו) וכל אדם

2

ש"ק

שנבהלו מתוך שראו את גודל האור השורה על פניו. והתוכחה היא, אשר מכרתם אותי מצרימה, שבש"ק נותן הקב"ה הארות ומדרגות גבוהות כ"כ, כד"א השבת נועם הנשמות והשביעי ענג הרוחות ועדן הנפשות, שעצם הש"ק ותכליתה הוא כמ"ד אם תשיב משבת וגו' אז תתענג על ה', שיעקר העבודה בש"ק היא אז תתענג על ה', והוא משפיל רח"ל את כל מדת התענוג שלו, ומכרתם אותי מצרימה, שמוכרים את האור והתענוג של ש"ק בעבור הנאות גשמיות. והמדרגה הגדולה ביותר של בושה היא דוקא בש"ק, כאשר יהודי מגיע לדרגות הגבוהות ביותר בבחי' ביטול הישות, שאז מרגיש הבושה הגדולה ביותר.

ויתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה. בעת שהקב"ה חונן יהודי ברגע גבוה יותר ומתמלא בהכרת הבושה, ויתן את קלו בבכי, צריך

המדות לתאוות. וזוהי תוכחתו של הקב"ה אשר מכרתם אותי מצרימה, את המדות הקדושות שהשפיעתי לכם כדי שתכניסום במדרגות גבוהות מכרתם מצרימה. ועל זה נאמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, תוכחתו של הקב"ה שאין וכולים לעמוד בפניה.

וזהו גם בחי' ש"ק, דאיתא בזה"ק ובספה"ק כי שב"ת אותיות בש"ת, ולכאורה הרי שבת הוא יום של תענוגים עילאיים, ומה ענין הבשת בש"ק. אך הבי' ע"פ מד"א בתורת אבות (עניני שבת אות סט וקסט), כי בחי' שבת הוא שבו מעלה הקב"ה את יהודי אליו להיכלו כלו אומר כבוד, שאז רואה את גדלות הבורא ואינו מוצא לעצמו מקום מחמת גודל הבושה מהמצב שבו הוא נמצא, בבחי' הנאמר גבי השבטים ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו, ואיתא בספה"ק בפי' כי נבהלו מפניו,

עת לבכות

313 (6) ?

היכן רמוז בכתוב שבכיייתם של יוסף ובנימין היתה על המקדש והמשכן שעתידיים להיחרב?

זיפל על צוארי בנימן אחיו ויבך ובנימן בכה על צואריו
(בראשית מה, יד)

זיפל על צוארי בנימן אחיו ויבך - על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימן וסופן ליחרב. ובנימן בכה על צואריו - על ישכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב (רש"י, על פי מגילה טו ע"ב)

כפשוטה, אלא על כך שבכו על שני המקדשות ועל משכן שילה שעתידיים להחרב?

בכיה של שמחה ובכיה של צער

אמנם, בהמשך הפרשה כשיעקב ירד למצרים ופגש שם את יוסף, נאמרה בפסוק לשון 'בכיה', ורש"י פירשה שלא כפשוטה, שם נאמר: "זיפל על צואריו ויבך על צואריו עוד" (בראשית מו, כט) ופירש שם רש"י בשם רבותינו, שיעקב קרא באותה שעה קריאת שמע, ולא נפל על צוארו של יוסף. ופירושו של רש"י רמוז היטב בכתוב, שהרי לא מוזכר בפסוק אלא נפילתו ובכיתו של יוסף על צוארי אביו, ולא נאמר שאף יעקב נפל ובכה על צוארי יוסף. ומכך משמע, שיעקב עסק בדבר אחר באותה שעה. ואם כן חוזרת התמיהה היכן נרמז פירושו של רש"י בפסוק המתאר את פגישתם של יוסף ובנימין?

בכיייתם של שני שבטי יה - יוסף ובנימין, שנפגשים לראשונה לאחר שנים כה רבות, מטבע הדברים היתה בכיה של התרגשות ושמחה מגודל השעה, וכפשוטו של מקרא, ואם כן יש להבין מדוע רש"י פירש בכיה זו על העתיד - על חורבן שני המקדשות ומשכן שילה? ומדוע לא הזכיר בפירושו אף את כוונת הפסוק כפשוטו?

וביותר יש להבין, הרי בפגישת יוסף עם שאר אחיו - שבטי יה, נאמר: "וינשק לכל אחיו ויבך עלהם" (שם, טו), ושם סתם רש"י כפשוטם של דברים שבכיה זו היתה מגודל התרגשותם ושמחתם על גלוי

אחייהם יוסף ורום מדרגתו, ולא פירש שהיתה זו בכיה על שם העתיד, ומשמעות הדבר שהפסוק מתפרש כפשוטו - שהם בכו בגלל עצם פגישתם. אם כן מהיכן דייק רש"י לומר שהפסוק המדבר בבכיייתם של יוסף ובנימין, אין בכיייתם מתפרשת

(3)

בני על בימול השראת השכינה

8) תנאים
1/21

7) שם

ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך ובנימין בכה על צואריו (מה, יד)

ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך - על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן לחרב. ובנימין בכה על צואריו - על משכן שילה שעתידי להיות בחלקו של יוסף וסופן לחרב (רש"י)

1 יש התמהים, מה עניינו של בית המקדש לאותה פגישה מרגשת בין בנימין ליוסף? הן בפגישה כזו ודאי שואלים האחד בשלום רעהו וכל אחד מתאר את מה שעבר עליו במשך השנים. אך מה קשור לכאן ביהמ"ק?

2 לאמיתו של דבר שאלה זו אינה שאלה כלל, מאתגר והרי בית המקדש עניינו השראת השכינה, כלומר קשר עם הקב"ה. נמצא, אפוא, כי השאלה היא: כיצד נכנס הקב"ה לפגישתם?... וכי ישנה סוגיא אחרת מלבד הקב"ה?! השמחה שהיתה בפגישת יוסף ובנימין היתה שמחה של אחדות ישראל, שעל ידה שרתה השכינה הקדושה, זוהי בעצם גאולת ישראל, וכיון שכך - הם התחילו לשמוח, אלא שמיד הם ראו שביהמ"ק עתיד להישרף, ולכן התחילו לבכות.

3 כך גם בפגישת יעקב ורחל, נאמר בפסוק: "וישק יעקב לרחל וישא את קלו ויבך" (שם כט, יא), ומובא שם ברש"י: "ויבך" - לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה. ולכאורה מה קשור ענין זה לפגישתם כעת? הן עתה עומדים הם להיכנס יחדיו לחופה ומה להם לדאוג על דבר קבורתם?

4 אולם השואל קושיא זו פשוט אינו יודע מה שנעשה שם. יעקב הוא המרכבה למידת התפארת - מידת קודשא בריך הוא, ורחל זו השכינה הקדושה (כמובא בסידורים שתיקון רחל הוא תיקון השכינה). פגישת יעקב עם רחל היתה בבחינת "יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה". והם מתחילים לבכות, כי אמנם כעת ישנו יחוד וגאולת ישראל, אך הוא לא יימשך לעולם. כלל ישראל בסוף יצאו לגלות! רחל תיקבר בקבר רחל, ואילו יעקב - במערת המכפלה. אם לא היה פירוד בין יעקב לרחל לא היתה גלות!

5 אצל האבות הקדושים, וכן אצל יוסף ובנימין, אין עוד נושא מלבד גאולת ישראל והשראת השכינה, וכשהם צופים שהמציאות בעתיד לא תהיה כך - הם בוכים!

6 ונראה לומר שהרמז לפירושו של רש"י שבכיתתם של יוסף ובנימין היתה על העתיד, הוא בכך שבשונה מפגישת האחים, בה נאמר: "וישק לכל אחיו ויבך עליהם" (בראשית מה, טו), שבנוסף על הבכיה, מוזכר שם גם שיוסף נישק לכל אחיו, זה מלמדנו שהיתה זו בכיה של התרגשות ושמחה. לעומת זאת בפגישתם של יוסף ובנימין, האח היחיד אף מאמו, ושלא השתתף במכירתו, לא הוזכרה נשיקה אלא בכיה בלבד, ומכך משמע, שיעקר פגישתם של בנימין ויוסף היתה היבכיה, ולכן פירושו חז"ל שבכיה זו היתה על בתי המקדש ועל המשכן שעתידיים לחרב.

9) תנאים

1 ב' ויהי ויראו כי מת אביהם ויראו משמע שקודם לכן לא נתייראו: אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. הלשון גם עלה תמוה ולכן נראה כי ככל צרחם לו צר וכאשר אנחנו בגלות גם השכינה בגלות זה המשכן שלנו זה אמרו ואנכי ארד עמך מצרימה אף שכבר הבטיחו ושמרתיו בכל אשר תלך אך עתה הבטיחו בהבטחה מחודשת שגם השכינה תהי' בגלות ותהי' אנכי ארד הכוונה גם לו כביכול תהי' ירידה ח"ו והיינו שהשכינה תהי' בגלות וכאשר אעלך גם עלה פ"י כאשר אעלה אותך כביכול גם לו יהי' עליי ואין לך משכון גדול מזה כי בודאי יבקש להעלה את שכינתו והבטיחו שלא יעלה את השכינה עד שיעלה את ישראל ועוד אפשר לפרש הא דלא אמר ואנכי אעלה עמך כמ"ש ואנכי ארד עמך לכן נראה שהקב"ה הבטיחו שאף אם ח"ו לא ירצו לדבק בהקב"ה יוציאים הקב"ה בעל כרחם כמ"ש הנביא (ביחזקאל כ') אתם אמרו היה נהי' כגוים וגו' ולזה אמר ואנכי אעלך אפי' לא תרצו לעלות אנכי אעלך:

1 להך מילחא^א בלבד לענין קבלת התורה לא שייך בהם ענין אחוה שיהיו אחים לענין עריות^ב, שלא נולדו בחיוב המצוה אלא הם קבלו מאליהן, לבד. מילתא הוון כגרים שאין עריות בהם^ג. ולפיכך כל עריות שהן מן התורה שנחנה אחר כך - לא היה נוהג באבות; כגון יעקב נשא שתי אחיות^ד, ועמרם דודתו^ה, ויהודה היה מייבם את כלתו^ו, אף על גב דמן התורה אסור, והם היו שומרים את התורה^ז, הרי אם מצד התורה אתה בא לאסור והם קבלו אותה עליהם - לא היו להם בנות קנובה, אבל קורבה מצד עצמם^ח לא נתבטלה^ט.

2 ואיך להקשות דאם כן יהיו יוצאי מצרים מותרים בקרוביהם, דהא קבלו עליהם את התורה (שם טז, י) ולא נולדו בחיוב, ויהיו מותרים בקרוביהם^א, אין זה קשיא, דהם

10) אלו כוונה

1 אך קשה איך נשא את אחותו, ולעיל פירש רש"י בפרשת וירא (יג) "וגם אמנה בת אבי אך לא בת אמי" דמשמע אחותו מן האם אסורה^א, ויש לומר דהך תנא^ב סבירא ליה דאחותו מן האם אינה אסורה לו, וכך יש תנא בפרק ד' מיתות (פסחים נ. מ.), ושם פירש רש"י דאותרו תנא סבירא ליה דהא דקאמר אברהם "אמנה אחותי בת אבי ולא בת אמי" לא שאחותו בת אם אסורה, אלא דקושטא דמילתא קאמר שהיא אחותו מן האב ולא מן האם^ג.

2 אבל עדיין קשה הרי האבות קיימו כל התורה^א וידעו אותה ברוח הקודש^ב, היו מקפידין שלא

לישא כנענית^ג - ולא הקפידו על ערוה דהוא אסור מן התורה^ד, ויש מפרשים^ה כי שאני קורבן מתן תורה מלאחר מתן תורה^ו, כי כל האבות היו מקיימים את התורה כולה - אך צוויבם היו לקבל עליהם את התורה כגרים שנחגיגו^ז, לבד היו כקטן שנולדו^ח, פירוש

4

שלא נתנה התורה לוי, וזה ידע יעקב, ומפני שהותר לו דבר כזה בשביל שלא נצטווה, אף על גב שעל ידי רוח הקודש עשה — גנאי הוא,

דסוף סוף דבר זה יהיה נאסר כשתנתן התורה, ואם נתנה התורה לא הותר דבר זה ליעקב, שלא מצאנו שיהיה אסור ערוה נדחה⁶⁶. אמנם אני מפרש זאתו מדרש (פמ"ס ק"ט): שלכך לא רצה יעקב לברך מפני שהיה יעקב מוכן לדבר שיהיה נאסר בסוף, שידע יעקב כי ראוי לו ב' אחיות על פי רוח הקודש, וזה קצת גנאי שיהיה מוכן לדבר שיהיה נאסר, ולא כן יצחק, אף על גב שהיה מותר לו גם כן ב' אחיות⁶⁶, כי לא היה מוכן לדבר שיהיה נאסר, וזה⁶⁷ הדבר שגרם שלא רצה לברך, ודבר גדול הוא זה⁶⁸, וזה נראה ברור מאוד, וזה עיקר פירוש הדבר כאשר תעמיק בו⁶⁹.

אמנם בשביל זה לא נאמר שלא קיים יעקב כל התורה, שהרי יעקב אמר לעשו 'תרי"ג מצות קיימתי' (ש"ל נ"ג, ד), ואחת מהם שלא ישא שתי אחיות⁷⁰, אלא ודאי מה שהתיר לו דבר אחד⁷¹ אין זה שעבר על התורה, כי התורה שאסרה היא שהתירה לו גם כן, כי הכל היה ליעקב על פי התורה, כמו שפירשנו גם כן כזה בפרשת תולדות⁷², ואם נשא ב' אחיות נוסף על חראשונות אז היה עובר התורה, כי נשים אלו התירה לו התורה לגמרי — ואחרים אסרה⁷³. ואין להקשות שעמרם נשא דודתו (שמו"ג ט), ומשה הקים י"ב מצבות (ש"ל נ"ג, ד) ואיך היו נוחגים היתר כמה שקבל אברהם על עצמו⁷⁴, שנאמר (ש"ל י"ט, ט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו אחריו וגו'", וכך הקשה הרמב"ן (ש"ל

נ"ג ט), ואני אומר — וכן ראוי לומר — כמו שקבלו מאברהם את התורה ולמד אותה לבניו, הכי נמי למד לבניו איסור והיתר שלהם⁷⁵, ונהגו היתר על פי מה שלמדו, וכבר אמרנו טעם מופלג בפרשת שופטים להתיר הקמת המצבה, עיין שם⁷⁶, והותר לו, לכך היה משה רבנו עליו השלום מקים מצבת אחד לכלל ישראל, וי"ב מצבות לכל שבט ושבט בפני עצמו⁷⁷, והנה לא עבר תורת אברהם⁷⁸, רק שעשה על פי רוח הקודש⁷⁹, וכן מה שנשא עמרם דודתו, מפני שקבלו מאברהם כי בזה לא נאסרה, ואף על גב שאברהם קיים הכל ואליו היה אסור הכל, שהרי אברהם שמר כל התורה כולה⁸⁰, מכל מקום בקצו מצוות היו נוהגים היתר על פי קבלתם⁸¹ ברוח הקודש. ולפיכך

נשא יעקב ב' אחיות, עמרם — דודתו, הכל מיד ה' עליהם. ואולי הטעם הוא כי מפני שהוא מצוה גדולה כפריה⁸² ובכיה גלהעמ"ד את העולם, ולא מכל אשה זוכה אדם להבנות, כדאמרין ביבמות (פ"ג) נשא אשה ושהה עמה י' שנים צריך להוציא — שמא לא זכה להבנות ממנה. ולכך גם כן במצוות עריות שאסרה חורה היו יודעים שאין צריך לנהוג, דאין כל אשה ראוי להבנות ממנה, ושמא נגזר להבנות מן אשה הזאת דודתו, כיון שעדיין לא נצטוו, כמו שהיה האמת שהיתה ראויה לוי⁸³, והוליד ג' רועים⁸⁴ אשר לא היו ולא היו⁸⁵. וכזו יעקב נשא

11

הוכרחו לקבל, דהא כפה עליהם הר כגיגית כדלקמן (ש"ל שמו"ג י"ט, י), ולא אמרינן כזה דהוי כקטן שנולד. דודאי מי שנתגיר מעצמו, כגון גוי, כיון דלא היה צריך לגייר והוא מגייר עצמו — הוי בריה אחרת לגמרי, אבל ישראל שיצאו ממצרים — כיון שהיו מחויבים לקבל את התורה, והיו מוכרחים לזה, אין זה כקטן שנולד⁸⁶. ותדע לך דאם לא כן יקשה לך דהא בודאי נתגירו⁸⁷ כדמוכח בפרשת משפטים (שמו"ג נ"ו), שהרי היו צריכים מילה וטבילה

וקרבן (ש"ל נ"ט), ואפילו הכי אין להם דין כגו להיות מותר בעריות⁸⁸.

ואפשר לתרץ עוד⁸⁹ כי תולדות יעקב שהותר להם לישא אחותם⁹⁰ הכל היה ברוח הקודש שהותר להם, מפני כי בני יעקב היו עם אחי כפני עצמו⁹¹ — הותר להם לישא ביחד, כדי שלא יהיו צריכין להיות מתחברים לעם אחר והרי תמצא גבי אדם הראשון שהותר לו לישא את אחותו⁹², כדכתיב (ש"ל פ"ג, ג) "אמרתי עולם חסד יבנה", ואמרין (ש"ל נ"ג, ט) "חסד עשה הקב"ה עם קין שהתיר לו אחותו, הכי נמי חסד עשה הקב"ה עם בני יעקב שהתיר להם [אחותם] בני יעקב עם תולדותיו שיה לאדם ותולדותיו⁹³, כי שאר האומות — אחר שאינם

מוזע יעקב נחשבים כאילו אינם, ונשאר תולדות יעקב כלבד⁹⁴. כי אדם הוליד כלל בני אדם⁹⁵, ויעקב הוליד כלל ישראל הנקראים אדם⁹⁶, ואין אומה בעולם נקראים אדם זולת ישראל ויבמות (ש"ל פ"ג, ט). וכל העולם נקראים בני אדם⁹⁷, וכל ישראל נקראים בני ישראל⁹⁸. ולכך היה מותר לשמעון לישא אחותו לכדו⁹⁹. כמו שנולדו עם בני אדם כל אחד חאלמה¹⁰⁰, כך היה עם בני יעקב נולדים תאומות (ש"ל נ"ג, ט). והכל היה ברוח הקודש, כי יעקב שהיה יודע בנות הקודש¹⁰¹ — ידע שמותר לשבטים אחותם, כמו שהיו יודעים לקיים התורה ברוח הקודש — יודעים גם כן להתיר ברוח הקודש, ואין זה סתם התורה, כי נותן התורה אוסר ונותן התורה מתיר, כמו שבארנו. וכן הטעם מה שנשא יעקב שתי אחיות, אף על גב שהאבות היו מקיימים את התורה, כי כמו שידע יעקב התורה ברוח הקודש כך היה יודע שיש לו לישא שתי אחיות, והם הגונים לו להעמיד י"ב שבטים עמודי עולם¹⁰² מב' אחיות¹⁰³. ואין זה קשיא אם ידע זה יעקב ברוח הקודש¹⁰⁴, שהרי כל התולדות היו יודעים ברוח הקודש, כמו שפירש רש"י אצל "עתה ילדה לי איש" (ש"ל נ"ג, ט), וגם זה¹⁰⁵ היה ברוח הקודש.

ואין זה שלא שמר התורה, אך כי הפה שאסר הוא פה שהתיר (כמו"ג פ"ג), ומי שהיה מודיע להם התורה הודיע להם גם כן זה, והודיע ליעקב כי ראוי לו שישא שתי אחיות כמו שנאמר לו לאליהו להקריב בחוץ¹⁰⁶. ואל יקשה לך למה נחשב ליעקב לגנאי מה שנשא ב' אחיות כדאייתא בפרק ערבי פסחים (פמ"ס ק"ט) שלא ירצה לברך לעתיד מפני שנשא ב' אחיות¹⁰⁷, אין בזה קשיא, כי זה הוא הגנאי כי לא הותר ליעקב ב' אחיות רק בשביל

3

12

ב' אחיות והוליד י"ב שבטים עמודי עולם⁸⁴.
ואיך נאמר שיהיו אוסרים דבר זה לבטל גזירת
הקב"ה⁸⁵, לכן היו נוהגין היתר על פי רוח
הקודש, וזה היה נראה נכון וראוי לומר⁸⁶.
אבל אני תמה על דברי הרמב"ן, שהקשה

6 הרמב"ן (לעיל טו, ה) דאיך יהיו נוהגין היתר במה
שקבל אברהם על עצמו - קושיא זאת אינו
מכריח אותנו לומר שהיו כל ישראל שומרים
את התורה אף מצות לא תעשה, ומה בכך
שהיה אברהם שומר כל התורה - בשביל זה
אין הכרח לומר כלל שהיו כלם חייבים, כי אין
מצות התורה שוות בדבר זה; כי תמצא כי
אברהם נתן לו ברית מילה (לעיל י, י), וליעקב
- גיד הנשה (לעיל לג, ג), כי המצוות -
המקבלים מיוחדים בהם⁸⁷, ולפיכך אני אומר
גם כן כמו שתמצא במצוות שנצטוו שלא היו
הכל שווים, כך במצוות שלא נצטוו מפי השם
אינם שווים הכל, כי אברהם כפרט היה מסוגל
לכל המצוות⁸⁸, ויצחק למצוות שחיטה⁸⁹,
ויעקב למצוות שבת⁹⁰, שכאשר תבין תדע כי
אלו מסוגלים לאלו מצוות בפרט⁹¹, לכך יש
לומר כי לא קיימו מי שאינו מסוגל לכל המצוות

את כל המצוות⁹². ואפילו אם אתה אומר מאחר
שכל המצוות הם מצוות צדיקים וישרים וטובים
- למה אין ראוי ומחוייב שיעשו הכל⁹³, שהרי
מי שאינו מחוייב בדבר כמו הסומא אליבא
דברי יהודה (נ"ק טו.) והנשים במצוות שהם
פטורות⁹⁴ - מצוה הוא דעברי ומקבלים
שכר⁹⁵, וזה דוקא במצוות עשה דיש על זה שכר,
אבל מצוות לא תעשה שאין קבול שכר על

31 מצות לא תעשה⁹⁶, ומאחר שלא נצטוו - למה
יקיימו. וראיה לזה הנשים שהם פטורות מ"כל
תטמא" (ויקרא כב, ב) ו"לא תשחית" (שס"ט, טו) ו"
אם מקיימים המצוה אין להם שכר כלל על
זה¹⁰⁰, והכי נמי למה להם להפריש עצמם מן
דבר שאין אסור להם בזה. אבל מצות עשה יש
לעשות ולקיים, כי זה הוא רצונו של מקום¹⁰¹,
ויש קבול שכר על זה. ולכן תמצא תמיד במצוות

עשה שהיו מקיימין, כגון שחיטה ושבת, אבל
במצוות לא תעשה אין חרוב כן, ולא מסתבר
לאסור אחר שלא נצטוו, אלא אם אותו
המקיים ראוי שיהיה נזהר בהם¹⁰².
ואומר אני כי אברהם היה מיוחד לשמור כל
התורה¹⁰³, ולפיכך אמרו עליו (קדושין פג.) כי
שמר⁹⁷ כל התורה כולה בעבור שהוא מסוגל
למצוות התורה. ולכן עמרם שנשא דודתו,
ויעקב ב' אחיות - כי אלו הם מצוות לא
תעשה¹⁰⁴, ואם לא היו מצווים על מצוות לא
תעשה - למה יקיימו אותם, וזהו באמת
דעתו, והוא נכון. והשתא אין צריך ליתן טעם
כלל למה נשא יעקב ב' אחיות, כי מצוות לא
תעשה אין לחיוב מעצמו, רק מצוות עשה.
יאברהם בלבד הוא ששמר כל התורה כולה,
כיו עשה ולא תעשה.

6